

ETİK AÇISINDAN TIPTA ESTETİK SORUNLARI

Serap Şahinoğlu Pelin*

Etik ve estetik, değerler felsefesinin birer alanı olarak değer sorunlarından ortaya çıkmışlardır. Her ikisi de yüzyıllardan beri özelde filozofları genelde ise tüm insanları ilgilendirmiş ve bu konular üzerinde düşünülüp yorumlar yapılmıştır. Söz konusu olan her iki alan, günlük yaşamın önemli birer yönü olarak da varolagelmiş ve gelmektedir.

Bu yazıda önce bu iki değerler alanı kendi içlerinde kümelendirelecek, bundan sonra onların bu yazıda yüklendikleri anlamlar vurgulanacaktır. Tıpta estetik ile anlatılmak istenen nedir? Bu alanın etik sorunları ve bunların sınırları neler olabilir? Burada bu ve benzeri temel soruların yanıtları aranacaktır. Daha sonra özel bağlamdaki birkaç soruna değinilecektir. Sonuçta, bu yazıdaki amaç, konuyu tüketici biçimde işlemekten çok ana çizgileri ile tanıtmaktır.

DEĞERLER FELSEFESİNİN BİR ALANI OLARAK :

1 — Etik ve Tıbbi Etik

Bu bağlamda «değer»; nesne ve olayların, insan açısından önemini belirleyen niteliğidir. Başka bir söyleyişle, nesne ve olguların bireysel ve öznel önem taşıyan niteliğini dile getirir. Doğada saf olarak hiçbir değer yoktur ve doğaya değer yükleyen insandır. İnsan yaşadığımız evrene erekler koyar, onu insanlaştırır ve bir «değerler evreni» oluşturur (7).

* A.Ü. Tıp Fak. Deontoloji ve Tıbbi Etik Anabilim Dalı, Araş. Gör. ve Doktora Öğrencisi.

Bu yazı, A.Ü.T.F. Tıbbi Etik (Deontoloji) Anabilim Dalının Tıbbi Etik Sorun Tartışmaları dizisi içinde, 11 Mart 1993 tarihinde, «Etik Açısından Tıbbi Estetik Sorunları» başlığıyla yapılan sunuşun metnine dayanmaktadır.

Geliş Tarihi : 28 Nisan 1993 Kabul Tarihi : 22 Aralık 1993

Değerleri içerik bakımından sınıflandırdığımızda;
 nesne değerleri («hoş», «yararlı», «kullanışlı»);
 mantıksal değerler («doğru», «yanlış»);
 ahlaksal değerler («iyi», «kötü»);
 estetik değerler («güzel», «çirkin») olarak dörde ayırabiliriz (1).
 Bizi bu yazı sırasında ilgilendirecek olan bunların içinde etik (ahlaksal) ve estetik değerlerdir.

Etik, en geniş anlamda insan davranışıyla, insan - insan, insan - toplum, insan - devlet ilişkileriyle ilgili duygu, düşünce ve davranışın kavramsal olarak oluşturulması ve eleştirel değerlendirilmesidir. Bunun da ötesinde insan davranışı ile ilgili «normatif», kural koyucu bir alandır.

Öteki değerlerde de olduğu gibi etik ya da ahlaksal değerler ve görüşler açısından, filozoflar arasında büyük ayrılıklar vardır ve çağdan çağa, toplumsal topluma, bireyden bireye değerler değişebilmektedir. Bu yazıda konu farklı etik görüşler açısından değil, etiğin farklılaşmış bir uzantısı olan **tıbbi etik** açısından değerlendirilecektir. Etiğin uygulama alanlarından biri olan tıbbi etikte, hekimin sorumluluğu, görevi, zorunlulukları ve hastayla karşılıklı hakları söz konusudur. Bu açıdan konu ele alındığında, genel olarak hekim - hasta ilişkisinin dolaylı veya dolaysız olarak söz konusu olduğu tüm tıp alanlarında; tıbbın temel işlevlerinden biri olan hastalık sıklığının en alt düzeye indirilmesinde ya da kısaca sağaltım ve onun planlanmasında; sağlık politikası ve bunun bireylere ve topluma etkilerinde... tıbbi etikten söz edilebilecektir.

2 — Estetik ve Tıpta Estetik

Geniş anlamda **estetik**, her türlü güzelin «bilimi» anlamına gelmekte ve genel olarak sanat üzerindeki bütün felsefi düşünceleri kapsamaktadır. Bir başka tanıma göre ise estetik, «bir yaşam biçimi, dünyayı algılama ve anlama biçimidir» ve estetik kaygı bir bütün olarak kavranmalıdır.

Estetik sözcükler ile anlatıldığında «güzel», «hoş», «sevimli», «etikleyici», «çirkin»den söz açılır. Estetik, temelinde «zarif», «nazik», «kibar» sözcükleri ile anlamını kuvvetlendirmektedir (4).

Estetiğe ve buna bağlı olarak da güzelin tarihine bakıldığında, genelde görülen şudur : «Güzel», ahlaksal «iyi» gibi çağdan çağa, top-

lumdan topluma, kişiden kişiye, görüşten görüşe ve başka yönlerden değişen, içeriği farklı biçimlerde algılanan bir kavramdır. Örneğin, yüzyılın başına kadar şişmanlık kadın güzelliğinin parçası iken, bugün bunun tersi geçerlidir. Hatta yağ emilmesi («liposakşın») gibi, diyet kısıtlamasının dışındaki cerrahi uygulamaları görebilmekteyiz.

Estetik ve **etik**, içerik olarak farklı olsalar da tarihsel olarak ilişkisellikleri (filozoflar tarafından birbirlerinin yerine kullanılmaları gibi) yüzünden zaman zaman aynı kümenin içinde düşünülmüşlerdir. Örneğin, «iyi, güzeldir», «çirkin, kötüdür» gibi. Oysa bu iki değer (etik ve estetik), genel olarak değer kümesinde olsalar da ancak onun farklı birer altkümesinin içinde bulunurlar. «Aralarında belki belli bir benzerlik ilişkisi bulunabilir, ancak önemli ayrılıkları dolayısıyla ilke olarak ayrı ayrı kümeler oluşturan iki alan biçiminde düşünülmelidirler» (5).

Etikte olduğu gibi estetikte de konunun felsefi yönünden çok, onun uygulamalı bir alanı olan ya da başka bir söylemle farklılaşmış bir uzantısı olan **tıpta estetik** bu sunumun temel sorunsalını oluşturacaktır. Estetikten farklı olarak veya ortak yönleriyle tıpta estetik nedir? Bir başka soru ise tıpta estetiğin sınırlarının nasıl çizileceğidir.

Estetik, sınırları geniş bir disiplindir. Bunu tıp içindeki estetik düşüncede de görmekteyiz. Bu Göksel'in söylediği : «Tıpta teknik kaygının, hatta bilimsel kaygının ötesinde her zaman bir estetik kaygı da vardır. Bu bazan, plastik cerrahide ve diş hekimliğinde olduğu gibi, apaçık göze çarpar fakat dikkatli bir gözle bakılacak olunursa, tıbbın her etkinliğinde hekimin kendini açma, güzele varma ve kendini kanıtlama çabası farkedilir» tümceleriyle de vurgulanmaktadır (8).

İlişki düzeyleri farklı da olsa, genel olarak estetik hemen hemen tüm tıp uygulamalarında vardır. Hekimin dış görünümü; hasta odalarının düzeni ve burada kullanılan malzemenin niteliği (duvarların rengi, çarşafın niteliği gibi); hekimin hastasını tedavi ederken bilimsel kaygısının yanı sıra estetik kaygıyı da taşıması (örneğin, başarılı bir cerrahi girişim, alelacele dikilmiş bir üst dikişle bitirilirse bilimsel kaygının tam, estetik kaygının ise olmadığı düşünülür) örnek olarak verilebilir. **Tıpta estetik** öncelikle tıbbın bütününde düşünülmelidir. Hekimin, uğraş alanını algılaması, tanı ve tedavisini sürdürme-

si, estetik kaygı çerçevesinde olmalıdır; kuşkusuz bu çerçeve, içinde önemli ölçüde etik kaygı bulunmaktadır, çünkü «güzel», «iyi» ile temellendirilmektedir.

Bugün tıptaki estetikte güzel ve çirkin kavramlarından ayrı olarak onlar kadar etkili olan bir kavram da «deforme'dir». Deforme (biçim bozukluğu) kavramı daha çok hastalıklı olma durumunu çağrıştırmakta ve deformite sağlıksızlığın özelliklerinden biri olarak bilinmektedir. Deformasyon, çirkinlik, hastalık aynı kümenin öğeleri gibi düşünülmektedir. Bazı yazarlar ise bu kavramları birbirlerinin yerine kullanmaktadırlar. Doğal olarak, karşı kümede ise güzellik ve sağlamlık bulunmaktadır.

Bugün bireyin estetik beğenisi, etik, ekonomik, entellektüel ya da herhangi bir nedenden dolayı karşımıza estetik beğeni gibi çıkabilir (4). Bu düşünceler tıpta estetik için de oldukça geçerli görünmektedir. Örneğin; bireyin, kurumun sağlığa ayırdığı para belli sınırlar içinde olabilir; bu da, alınan malzemenin niteliğini ona göre düşürecektir ve belki de istense bile ekonomik olması nedeniyle bir başka tedavi şekli seçim nedeni olabilecektir.

Estetikten ayrı olarak **tıbbi estetik**, Kneucker'in de söylediği gibi «sağlık ile güzel arasındaki dolaysız bir ilişkidir» (3). «Sağlıklı olan güzeldir» düşüncesini antik çağda da birçok filozofun güzellik tanımında görmekteyiz. Bugünlerde ise bu ikisi karşımıza öjenik kavramıyla birlikte çıkmaktadır.

ETİK AÇISINDAN TIPTA ESTETİK SORUNLARINA GENEL BAKIŞ

Tıbbi etik sorunları, genel olarak etik sorunların farklılaşmış birer uzantısıdır demiştik. Bu yazıda ise bu sorunlar daha da özelde, yalnızca **tıpta estetik** açısından ele alınacaktır. Uygulamalarda bireyin beden ve ruh sağlığı sorunları ve bunların bilimsel gerçekle çatışabilmesi, bizi zorunlu olarak etik tartışmaya götürecektir.

Bugün tıpta karşılaştığımız hastalık ve «deformite» kavramları, insanlığın en eski çağlardan bu yana hekim - hasta ilişkisinde temel sorun kümelerinden birini oluşturmuştur; oluşturmaya da devam etmektedir. Hekim en eski dönemlerden bugüne hastanın sorun yaptığı

patolojik ya da psikolojik bozukluklarını sağaltmaya çalışmıştır. Başka bir söylemle, hekim sağlıksız olan bölümü, sağlıklı duruma getirmek için çaba harcamıştır.

Hekim tıpta estetiği sorgularken temel etik ilkeleri neler olabilir?

- 1 — **Zarar Vermemek** : (Primum nil nocere) Örneğin, hastada hiçbir patoloji ve tıbbi endikasyon olmadığı halde, hastanın yalnızca «estetik» kaygılarla hekime gelmesi ve buna bağlı olarak da vücut bütünlüğüne zarar da verebilecek olan tıbbi uygulamaların yapılması, zarar vermemek açısından nasıl değerlendirilebilir? Bu sorunun yanıtı řu olabilir mi? Bu uygulamalar hastanın ruh sağlığı için gereklidir ve sağlıklı olma durumu da bugün yalnızca fiziksel iyilik hali olmadığından hastanın ruh sağlığı için bu ameliyatlar yapılır. Peki bunların sınırı ne olacaktır? Ne zaman hastanın beden bütünlüğüne zarar verilmiştir veya verilmemiştir?
- 2 — **Dürüstlük** : Bu, hem davranış hem de düşünsel düzeyde etik açısından önemlidir.
- 3 — **Aydınlatılmış Onam** : Hasta ister patolojik nedenden isterse psikolojik nedenden dolayı olsun ona yapılacak tüm uygulamalardan ve bu uygulamaların seçeneklerinden ve maddi sonuçlarından haberdar edilmelidir.
- 4 — **Gizlilik**.
- 5 — **İnsan Kişiliğine Saygı**.

Tıp etkinliğinde estetiğin söz konusu olduğu bağlamlar ve alanlar neler olabilir? Bunları aşağıda sınıflandırılmış olarak vermeye çalıştım. Bu sınıflandırmadaki amaç ve seçilen örnekler kuşkusuz konuyu tüketmemektedir. Tıbbın bütününde bir tıbbi estetik düşüncesinin ve yaklaşımının olduğu, bunun tartışılması gerektiği unutulmadan bu sınıflama yapılmıştır. Burada, genelden özele bir sıralama biçimi izlenmiş, tıpta estetiğin en çok söz konusu olabileceği alanlar seçilmeye çalışılmıştır.

**TIP ETKİNLİĞİNDE ESTETİĞİN SÖZ KONUSU OLDUĞU
BAĞLAMLAR VE ALANLAR**

- 1 — Genel Olarak Tıpta Estetik
- 2 — Hastaların tedavi gördüğü mekanların estetiği
 - 2 — 1 — Hastanelerin Dış Görünümleri ve Çevreleri
 - 2 — 2 — Hastanelerin İç Görünümleri (İç mekanları)
 - 2 — 2 — 1 — Hasta bekleme odaları (ya da koridorların durumu)
 - 2 — 2 — 2 — Hasta muayene odalarının durumu
 - 2 — 2 — 3 — Hasta tedavi odalarının durumu (hasta odası, ameliyathane, röntgen ve laboratuvar tetkik odaları gibi)
- 3 — Hekim - Hasta İlişkisinde Estetik
 - 3 — 1 — Hekimin dış görünümü
 - 3 — 2 — Tanı sırasında
 - 3 — 3 — Tedavi sırasında (bu bölüm kendi içinde büyük bir kümeyi oluşturduğu için ayrıca ele alınacaktır)
- 4 — Tedavi Hekimliği ve Estetik
 - 4 — 1 — Dahili tıp alanları
 - 4 — 1 — 1 — Cildiye
 - 4 — 1 — 2 — Endokrin
 - 4 — 1 — 3 — Geriatri
 - 4 — 1 — 4 — Nöroloji
 - 4 — 2 — Cerrahi tıp alanları
 - 4 — 2 — 1 — Genel Cerrahi (genel anlamda)
 - 4 — 2 — 2 — Plastik ve Rekonstruktif Cerrahi
 - 4 — 2 — 3 — Ortopedi
 - 4 — 2 — 4 — Kulak Burun Boğaz
 - 4 — 2 — 5 — Göz
 - 4 — 3 — Genetik

ÖZEL BAĞLAMLARLA KONUNUN ÖZETLENMESİ

Bu bölümde güncel tıp açısından bizi ilgilendiren **tıbbi estetik** sorunlarının **etik yönlerini** vurgulayıp, konuyu tartışmaya açmayı düşünüyorum.

Yukarıdaki sıralamanın ışığında, sıra ile :

- 1 — Dermatoloji,
- 2 — Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi,
- 3 — Genetik ele alınacaktır.

1 — Dermatoloji ve Tıbbi Estetik Açısından Etik Sorunlar

Estetik açıdan özellikle dermatoloğa baş vurulan noktalardan birisi, cerrahi uygulamanın dışındaki cildin yıpranmalara ve yaşlanmaya karşı korunması ve bununla ilgili öteki uygulamalardır.

Burada etik açıdan karşımıza iki önemli sorun çıkmaktadır :

a — Güzellik enstitüleri ya da estetik merkezlerinde, tıbbi uygulamaya seçenek olan uygulamalar; bu gibi yerlerdeki uygulama biçimlerinin kişilere ne gibi yararı ve zararı olabileceği ve bununla ilgili etik sorunlar. Aynı zamanda bu yerlerin denetim mekanizmalarının sağlanması.

b — Bugün kozmetikte insanın «güzelleşmesi» için kullanılan birçok madde dünyada her yıl «insanlar» uğruna şempazeden tavşana, kobaydan kedi - köpeğe kadar beş yüz milyon hayvan üzerinde deney yapılmasına neden olmaktadır. Sakat kalabilen hayvanlar şanslı sayılabilmektedir. İnsanın, yalnızca güzellik uğruna binlerce hayvanın ölmesine ya da sakat kalmasına neden olan bu araştırmaları yapmasına hakkı var mıdır? Yoksa herşeyin yalnızca insan için olduğu düşünülen bir yaklaşımla bu deneyleri onaylamalı mıyız?

2 — Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi ve Tıpta Estetik Açısından Etik Sorunlar

«Tıpta Estetik», çoğumuzun usunda ilk olarak plastik cerrahiye çağrıştırılmaktadır. Plastik cerrahi, deformite ve defekti düzelterek, hatta «güzel olmadığı» düşünülen birimi yeniden biçimlendirerek «güzel» durumu sağlamaya çalışır. Plastik Cerrahinin form değiştirici ve estetik amaçlı uygulamalarını birkaç kategoride toplamak mümkündür :

a — Doğmalık anomaliler. Bu grubun en büyük hasta grubunu dudak damak yarıklı çocuklar ve buna son yıllarda eklenen Down sendromlu çocuklardır.

b — Travma (özellikle yanık sonrası hastalar).

c — Rekonstrüktif amaçlı yani yeniden yapılanma grubunda özellikle kazalara bağlı oluşan deformiteler ve kanser sonrası oluşan deformitelerin onarımı söz konusudur.

d — Cinsiyet değiştirmek amacıyla yapılan ameliyatlar.

e — Kozmetik amaçlı olan uygulamalar. Bu gruptaki hastalar yukarıdaki hiçbir endikasyonu göstermeyen fizyolojik sorunu olmayan hastalardır (2).

Bu yazıda plastik ve rekonstrüktif cerrahi açısından yalnızca son gruptaki hastaların bir bölümü değerlendirilecektir.

Kozmetik Amaçlı Tedaviler ve Etik Sorunlar

Plastik cerrahinin «estetik amacı'na» dikkatle bakılırsa, bunun (sağlıksızlıktan sağlıklılığa yönelik bir amaç) tıbbi bir amaç olduğu anlaşılacaktır. Çünkü çirkin veya itici bir görünüm, insanın en önemli işlevlerinden biri olan etkileşim ve iletişimi aksatabilir. Bunların bozulması bireyin toplumsal işlevlerinin bozulması ölçüsünde onun ruh sağlığını da bozar. Bu gibi durumlarda bireylere kozmetik amaçlı uygulamalar yapılmaktadır.

a — Burada genel olarak göreceğimiz ilk sorun, kozmetik amaçlı yapılan uygulamalarda, genellikle hastanın «moda» bir biçimi hekiminden kendisine uygulamasını istemesidir. Hasta kendisine uygulanabilir olup olmadığını bilmediği, örneğin «kalkık bir burun»u isteyebilir. Böylece, hastanın bedensel özelliklerine, psikolojisine, isteklerine, olanaklara ve hekimin hasta karşısında aldığı tutuma bağlı olarak da etik sorunlar karşımıza gelmektedir.

b — Güncel olan öteki bir sorun da, hastanın «güzellik», «çekicilik», «mükemmel bir vücut arayışı» uğruna, kişi için zararlı olduğu bilinen uygulamaların hekimden istemesi (6) ve bazen de bunların uygulanmasıdır. Bu konudaki güncel iki sorun ise yağ emilmesi («liposakşın») ve silikon kullanılmasıdır.

3 — Genetik ve Estetik Amaçlı Etik Sorunları

Bugün teknik olanaklarının artması, genetik alanının uygulamalarında da birçok etik sorununu beraberinde getirmiştir. Konumuz açısından sorun ise, «öjenik» düşüncesi ve bunun genetik ile olanaklı bir duruma geldiğidir (6). Bugün belki bu sorunu tartışmak bizim ülkemiz için «lüks» gibi görünebilir, ancak teknik olanakların hızla gelişmesi ve köktenci çözümlerin daha önce Nazi Almanyasında yaşanmış olması (ve son zamanlarda Türkçe'ye çevrilen, Boris Vian'ın «Ve Bütün Çirkinler Öldürülecek» adlı romanı) öjenijiyi de vurgulamama neden oldu.

ÖZET

Estetik, felsefenin bir dalı olarak sınırları geniş bir disiplindir. Bu yazıda ise, onun tıp içindeki farklılaşmış bir uzantısı olan tıpta estetik, temel sorunsalımızı oluşturmaktadır. Burada ele alınan konular, tüketici olmadan, ancak geniş bir yelpazede ve ana çizgileri ile tanıtılmıştır. Ayrıca, «Sağlık mı, güzellik mi?», «Tıbbi estetiğin etik belirleyicileri nelerdir?» gibi konuyla ilgili temel sorular, tıbbi etik açısından konuya yaklaşımımızı belirlemiştir.

Anahtar Sözcükler : Etik; Tıbbi etik; Estetik; Tıpta estetik.

SUMMARY

**Problems of Esthetics in Medicine
From The View Point of Ethics**

As a branch of philosophy, esthetics is a comprehensive discipline. In this article, esthetics in medicine as one of the differentiated extensions of philosophical esthetics constitutes our basic problem. However, the topics discussed here have been put forward in their general outline and certainly not exhaustively. Besides, such relevant and basic questions as «Health or beauty?» or «What are the ethical determinants of medical esthetics?» have determined our approach to the topic from the point of view of medical ethics.

Key Words : Ethics; Medical ethics; Esthetics; Esthetics in medicine.

KAYNAKLAR

1. Akarsu B : Felsefe Terimleri Sözlüğü, 4. bası, İnkılap Kitabevi, İstanbul, sayfa 49, 1988.
2. Gürsu G : Basılmamış Metin, Ankara, 1992.
3. Kneucker AW : Richtlinien Einer Philosophie Der Medizin, Verlag Wilhelm Maudrich, sayfa 93, 1949.
4. Margolis J : Philosophy Looks At The Arts - Contemporary Readings in Aesthetics, Charles Scribner's Sons, New York, sayfa : 86-87, 1962.
5. Örs Y : Hangi Felsefe?, Felsefe Tartışmaları, 5. Kitap : 112-120, 1989.
6. Stafford BM Puma J Schiedermayer LD : One Face of Beauty, One Picture of Health : The Hidden Aesthetic of Medical Practice, J. of Medicine and Philosophy 14 ; 213-230, 1989.
7. Tunalı İ : Estetik, 3. bası, Remzi Kitabevi, İstanbul, sayfa : 132, 1989.
8. Uğurlu C : Tıp ve Şiir, A.Ü. Tıp Fak. Mec. 44 : 649-656, 1991.